

Tak naplníte jeho smysl, zabydlíte jeho paměť konkrétními jednotlivinami, živostí i obsažností věcí i typickou funkční krásou postojů a posunů života a jeho díla. A dáte mu zásobu výrazových prostředků, materiál jeho příští slohovosti; nemůže býti stylu tam, kde není tohoto předchozího názorového, zrakového a možno-li i zkušenostního poznání života. Jako nemůže zpívat člověk němý, stejně tak nemůže básnit nebo jinak umělecky se vyslovit člověk nevidomý nebo nezkušený, který neprošel dílnou a tržištěm života.

Čtete s ním pak trochu velké — ale opravdu velké — básníky moderní a staré, ale neustále s tímto zřetelem, s tímto zorným úhlem: ukázati mu jejich krásu jako výraz tehdejších životních funkcí, jejich styl jako tehdejší život, jen zkamenělý, zmonumentalisovaný odstupem let...

Ale nenuťte a nesvádějte ho k literární nápodobě, k literárnímu tajrlitvívání a hračkárství, k literárním padělkům a ředinám.

Buďte klidní: až přijde jeho chvíle — až udeří jeho hodina *nutnosti* —, pod vysokým vnitřním tlakem nalezne pak jistě takový hoch svůj výraz a styl.

Šustovy Dějiny Evropy v letech 1812—1870

Čtu již několik dní s velikou rozkoší a radostí, která si žádá, abych se o ni podělil se svým čtenářstvem, knihu prof. Josefa Šusty, již vydal Vesmír a která má nadpis mnou právě citovaný. Taková kniha je přímo dobrodiním v zmítaném bouřlivém dnešku: širokých obzorů, přesná a určitá ve výraze, jasná a zdrželivá v soudě, spolehlivá jako poznání a průhledná jako dílo literární a umělecké, má v sobě zrovna protijed všem jedům dneška. Kniha prof. Šusty vypisuje — ale ne, to není pravé slovo: vyvolává před tvůj zrak — děje, lidi, postavy, činy světa, jehož jsme děti a dědici; a divadlo, které ti skýtá, jest stejně živé jako plastické. Jest radost sledovati pozorně, jak roste před tebou z jednotlivých soudů pečlivě odvážených celá atmosféra doby, celá rovnováha mas dějových, radost v podstatě táž, jakou pocituješ, když romanopisec nebo dramatik týčí před tebou určité typy lidské nebo rozvíjí vlys určité společnosti, určitou vrstvu společenskou, vtělenou do těch nebo oněch živých osob. Šusta dovede nejen sledovati rozvětvenou dynamiku děje, ale dovede i stanouti nad osobní a osobnostní složkou tohoto složitěho dějství; vykreslit podobiznu veliké životné pravdivosti, životné plnosti a složitosti. Setkaná s jeho Václavem II. v jeho Dvou knihách českých dějin jest mně stejně nezapomenutelná jako setkaná s některou velikou figurou Balzacovou: stejný životný žár z nich na mne dýše. V přítomné knize musil se sice často spokojiti skizzou místo celým portrétem, ale i tak podává často na malé ploše mnoho.

Dějiny Evropy v letech 1812—1870 jsou jen první část moderních dějin světových; v druhém díle, píše autor v předmluvě, „rozšíří soustavně jeviště dějinné i na ostatní svět“ a podá i dějiny velikých států zámořských a vypíše cesty světové kolonisace, světového obchodu i průmyslu, což bude tak četba důstojná čtenáře opravdu moderního, odchovaného Waltem Whitmanem.

Francouzové mají krásnou sbírku Dějiny Francie pro všechny, redigovanou Funckem-Brentanem a vydávanou v nakladatelství Hachettově. Nejsou to diletantské, povrchní a špatně popularisující dějiny národní, jichž máme žel

v naší literatuře nejednu ukázkou; jest to soubor několika statných svazků, asi 7—8, v nichž různí odborníci vypisují děje středověku, renesance, století sedmnáctého, osmnáctého, revoluce i císařství s vědeckou znalostí i opravdovostí a literární úrovní vyhovující i velmi přísným požadavkům. Na konci každé kapitoly nalezneš tam spoustu základní literatury odborné, abys mohl po případě studovati dál a víc. Bývá mně radostí, jsem-li unaven příliš horlivou četbou moderní poesie nebo beletrie, zabrat se do takového svazku, oddychnouti si od horečného roztříštěného dneška, dáti se obejmouti a sevřiti klidným pásem širokého obzoru moře dnes již zkamenělého...

Šustova kniha vyvolala mně v myslí vzpomínku na tu francouzskou sbírku, již jsem také jako dílu jeho zavázán za mnoho. Šustova kniha má všechny ty vzácné literární ctnosti, s nimiž jsem se setkal tam.

Za Adolfem Heydukem

Zesnul tedy v osmdesátém osmém roce, on, druh Hála, který zemřel v polovině let sedmdesátých, on, druh Nerudy, který odešel na počátku let devadesátých... Přežil všechny a čněl do cizího vzduchu a do cizího pokolení dlouho jako přežitek jiné, cizí epochy. Takový člověk jest pak již víc než člověk — skoro pomník. Nese jména zemělých; a lidé připomínají si při něm více je než jeho.

Podivně mne dojmají vždycky tito dlouhoživci. Jedni — vlastní romantikové duchem — stvoří své dílo v mladých letech a pak již jen paběrkují celý život, žijí-li ještě po jeho vytvoření. Jiní — duchové reální, zemití nebo klasičtí — u nás Smetana nebo Neruda — odsunují jaksi své hlavní věci do dob zralého nebo naklánějícího se již mužství. Jsou, kdož odejdou dříve, než vyložili celý svůj krámk, jak říká Montaigne; jsou, kteří otálejí ještě, kdy již celý krám je sněden nebo utracen nebo sbalen do beden a uložen na vozy; jsou, kdož se hledají skoro celý život, a jsou, kteří opakují a rozřeďují svou trošku skoro celý život...

U básníků, jejichž drobná tvorba jest rozetřena skoro stejnoměrně po dlouhém spatíu časovém, jen zřídka se zdvíhají ze své úrovně vyššími výstřiky vzruchu a soustředění, jest na místě anthologie. Výběr z celého díla, pořízený z uměleckého zřetele, a jen z něho. Zhustit v jeden svazek, co básník rozptýlil do padesáti. Tím by se Heydukovi velmi prospělo v paměti budoucích.

Vzpomínám si na jeden charakteristický rys povahy Heydukovy, který kdosi zhustil v anekdotu. Jde v Praze ulicí Heyduk s nějakým svým přítelem. Náhle odtrhne se Heyduk od něho a vrhá se v ústrety třetímu páni, který přichází proti nim. Líbají se, potřásají si rukama, smějí se, vypyřádávají se jeden druhého na různé rodinné věci, a pak zase hubičky na obě tváře, nová stisknutí rukou, rozloučení. A Heyduk vrátí se k svému průvodčímu a zeptá se ho po chvíli náhle: Ty, nevíš, kdo byl vlastně ten pán, s kterým jsem se právě líbal?...

Byl to Heydukův optimism, nazdařbůh se bratříčkující s celým světem, entusiasmus plápolavý, stále vznícený a skoro bezdůvodný a bezpředmětný, který tu byl parodován.

Ale, myslím-li dnes na to, není ta historka ani tak směšná, jako jímavá. Není v ní něco velmi čistého a lidského? A neměl by každý z nás — zvláště z těch, kdož

tak spoří entuziasmem a nikdy ho nedovedou projevit na pravém místě a v pravý čas — napodobit aspoň jednou do roka Heyduka a pozdravit se a políbit se na ulici s člověkem úplně neznámým?

Seřmdesátiletý Holeček

Svatozáře, která v prostých myslích obklopuje hlavy našich starších žijících spisovatelů, ukáže se často, přihlédně-li blíže, klamem: nebývá to zlato pravé, bývá to často jen pozlátka, kterým je polepili jejich nekritičtí vrstevníci. Přiide první úder kritického větru a deště, a hle, pozlátka se oddrolí. A často bývá to i slovnost skradená jimi samými, zloupená chytráckými manévry... službičkami vzájemně prokazovanými ve spolkových orgánech literárních, horlivým a poučeným zasedáním v porotách, vášnivou účastí v intrikách spřádaných u dlouhých stolů hospodských. Jsou padělatelé slávy, právě jako jsou padělatelé peněz a mincí. A ku podivu: ačkoliv onino jsou mnohem nebezpečnější těchto, ačkoliv onino otravují co nejpovážlivěji duševní zdraví národa, přece jich nikdo nepronásleduje: důkaz, jak málo se znají a cení pravé statky života.

Ani z jedněch, ani z druhých není Holeček. Málokdo probíjel se tak těžce a tak poctivě ke svým rudonosným žilám jako tento člověk; málokdo zabral svou tvorbou tak do široka jako Holeček; málokdo staral se tak málo o vnější úspěch jako on. Přemítal jsem v těchto dnech zase jednou stránky v jeho díle a zase dospěl jsem ke svému starému přesvědčení: celá synthesa naší národní minulosti je v něm. Moudrost i poesie dědů, staré právo i starý mrav společenský, mythus i náboženství — ne ono ústy hlásané a vyznáváné, nýbrž ono hlouběji ukryté, které řídí skutky lidské, jímž se žije a na němž se umírá —, řád hospodářský i kázeň rodinná..., všechno jest v těchto knihách, které se tak málo podobají beletristickým knihám dnešním.

Holeček jako básník jest epik starého stylu, v němž ještě není rozlišení funkcí: učitel i pravoznalec, vypravovatel i sociolog, věštec i kněz svého kmene jest Holeček. Jako široká řeka rozbíhající se stále v několik ramen, chvílemi rozlévající se až k obzoru a tvořící veliká jezera, ... tak valí se nebo stagnuje tok jeho epické skladby před tebou. Je plna rozprav a úvah a celé traktáty prokládají někdy jeho dvě románové kapitoly: všechny základní pojmy lidského života, lidské společnosti jsou zde přetřásány a rozbírány; všechny společenské instituce dnešní doby jsou zkoumány na prubířském kameni zděděné moudrosti dědovské. Filosof, který se tu dostává ke slovu, je tradiční filosof křesťanský, který odmítá velkou většinu mravních kritérií, jež ukul liberalismus západoevropský; je filosof velmi blízký ruským slavjanofilům, takovému Kirějevskému, Chomjakovu, ano i Katkovu. Právě jako kritik tohoto odbožštělého a někdy přímo bezbožného západního liberalismu napsal Holeček několik svých nesmrtelných stránek, které přežijí naši dobu.

A přece... Křesťanství jeho, nemohu si pomoci, není křesťanství *celé*: křesťanství Holečkovo jest úplného a pravého křesťanství jen *půle*. Holeček nikdy nepochopil nábožensky duchovního plamene *revolučního*, který žhne také v křesťanství; nebýt jeho, nebylo by křesťanství dobylo světa a hlavně: nebylo by ho

obrodilo a přetvořilo. Holečkovo křesťanství jest křesťanství příliš konservativní; a spíše konservatism než křesťanství. Příliš chrání majetníka, zná příliš *beatifikaci possidentis*; příliš kvietistické nejenže snáší vládu zlých, ale také, žel, zneužívá někdy i křesťanského ducha na její ospravedlnění... Odtud zjev, který mne u Holečka vždycky bolet: nepochopil nic z heroismu revolucionářství ruského. Pro revoluční Rusko měl vždycky jen urážky, posměch, pomluvy; pro carské samoděržavné Rusko všechn obdiv, všechnu lásku, všechno zbožnění. To bylo nejen nespravedlivé, to bylo přímo nekřesťanské, ano *prolikřesťanské*. Neboť: nalezne-li se kde v Rusku v devatenáctém století pravý křesťanský duch, není to u Katkovů, ani u toho, čeho jsou apogety: jest to naopak u jeho odpůrců. Holeček, který se dovedl jindy vyhnouti svodům slova, který uměl jindy uniknouti kouzlu a mamu výřečnosti, tentokrát mu podlehl: bylo to *firmové* křesťanství ruských reakcionářů, na odiv stavěné, daleko široko vytrubované, jež mu udělalo. Ale Kristus velikým paradoxem své lásky byl v táboře opačném: v táboře těch, kteří se ho ústy nedovolávali, kteří se k němu na veřejnost neznali a kteří byli přece v nitru plni jeho svatého sebeobětovného žáru: v táboře revolucionářů...

Bývá srovnáván Holeček se svým velikým krajanem Chelčickým; ale myslím, že toto srovnání více než kulhá, že je chromé na obě nohy a že jest způsobilé ztemnití nám ráz obou charakterů, Holečkova i Chelčického. Nic nenalzáám v křesťanství Holečkově, co by jej sblížovalo s revolučním žarem velikého radikála ideje, jímž byl Chelčický; který měl odvahu *domysliti* a zamítnouti i obrannou válku na ochranu božího slova a křesťanské pravdy... Tim se právě liší Holeček od svých velikých jihočeských rodáků, ať je to mistr Jan Hus, ať Petr Chelčický: postrádá naprosto toho *revolučního žáru*, který v nich háral a jenž byl, není pochyby, ryze křesťanský. Nebyl-liž to Kristus, který položil pro své následovatele podmínky nejtvrší, podmínky nesmluvné a neúchylné duchovnosti, *naproste revoluční* odtržení se od všeho starého, byl to byla i pouta rodinná, naproste revoluční přímknutí se k novému? Neodpovídá-liž Kristus stoupenci svému, který chce ho následovati, ale až dříve pochová otce svého: Nechť mrtví pochovávají mrtvé své, ale ty jda, zvěstuj království nebeské? (Lukáš, XI, 60.) A tomu, kdo se chce dříve rozžehnat s rodinou svou: Žádný, kdož vztáhna ruku svou k pluhu, ohlížel by se nazpět, není způsobilý ku království božimu? (Tamže, 62.) Zde jsou pravá slova revoluční, vedle nichž většina dnešních hesel revolučních jsou pustý tlach, prázdný dým a salonní pokroutky.

Myslím, že pro správné vystižení křesťansko-konservativní životní myšlenky Holečkovy bude třeba hledati jiné obdoby a že bude třeba Holečka položití spíše do blízkosti jiného vynikajícího také, ale nikterak revolučního Jihočecha: Tomáše ze Štítého.

Jiřího Haussmanna Občanská válka

Před lety četl jsem sem tam nějaký epigram Jiřího Haussmanna, o němž jsem tehdy slyšel, že jest mu něco málo přes dvacet, a řekl jsem si: bystrý veršovec a vtipný člověk; ale jinak spoutaný duch, který papouškuje předsudky a topí se ve svém okresně pravověrném žabím obzúruku. A od tohoto člověka donesla mně